

10. Manchynska, N. (2013). *Pedahohichna osvita mahistrantiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv nepedahohichnoho profilu: [monohrafiia]*. [Pedagogical education of undergraduates of higher educational institutions of non-pedagogical profile]. Lviv.

11. Mitina, L. (1998). *Psihologiya dynamics of the motivational structure of students of higher professionalnogo rozvitiya uchiteya : monografya*. [Psychology of teacher professional development]. Moskva.

12. Mykhailychenko, V. (2011). *Dynamika motyvatsiinoi struktury studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv i znachennia tsilepokladannia u tsomu protsesi*. [The technical educational institutions and the importance of goal setting in this process]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики професійної підготовки «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди».

Наукові інтереси: професійна освіта, історія науки і техніки, філософія освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LEVCHENKO Inna Mykolayivna – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Theory and Methods of Vocational Training education. Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University. Hryhoriy Skovoroda.

Circle of scientific interests: professional education, history of science and technology, philosophy of education.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2021 р.

УДК 077.5:004.946.5]-042.72-057.84](045)
DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-197-38-44

РИЖАНОВА Алла Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Сумського педагогічного університету ім. А. С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3332-9748>
e-mail: allaar@ukr.net

ПОТЬОМКІНА Нанулі Зурабівна – здобувач ступеня доктора філософії Харківської державної академії культури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4269-3824>
e-mail: potemkina.nanuli@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗАЛЕЖНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ВІД ВІРТУАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В НОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Постановка та обґрунтування проблеми. Становлення інформаційної цивілізації зумовило необхідність інноваційного вдосконалення соціалізації людини у зв'язку з виникненням процесу стихійної кіберсоціалізації (загалом, соціалізація у віртуальному просторі) особистості. Соціальне виховання (як механізм цілеспрямованого відтворення соціальних суб'єктів) дотепер сприяло формуванню соціальності від етнічно-плеємної, сімейної, конфесійної, політичної, професійної тощо до громадянської у реальних соціальних середовищах. У той же час глобалізація та диджиталізація культури людства створили умови, в яких стихійна складова соціалізації людини інформаційної доби переважає через кіберреальність. Подібне становище вимагає для виживання Homo Sapiens набуття ним відсутніх у філогенезі видів соціальності (глобальної, регіональної та віртуальної), соціально-

виховні технології оволодіння якими, на жаль, лише розробляються. Особливо актуальна ця проблема для старшокласників, які мають реалізувати глобально-віртуальну культуру майбутнього, але не втрачаючи при цьому власної людяності та соціальності реального світу. Однак, уникнення реального соціального життя через занурення у віртуальні соціальні мережі аж до формування залежності від цих мереж, що призводить до деформації їх соціального розвитку. Наукове обґрунтування тенденцій соціально-педагогічної профілактики залежності старшокласників від віртуальних соціальних мереж є основою розробки системи соціально-педагогічної профілактики недоліків соціалізації юні в сучасних умовах як офлайн, так і онлайн. Проте дана проблема недостатньо досліджена як в українському соціально-педагогічному науковому дискурсі, так і загалом у світі.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Аналіз впливу інформаційного суспільства на перспективи соціальної динаміки людства ґрунтується переважно на ідеях Е. Гідденса, М. Маклюєна, Е. та Х. Тоффлера, Ю. Харарі та ін. Актуальні закономірності психосоціального розвитку юні висвітлені в працях О. Бедлінського, І. Беґа, Л. Божович, Л. Виготського, Е. Еріксона, І. Кона, О. Менших, І. Пампури та ін. Окрім того, сьогодні широко вивчається процес кіберсоціалізації (тобто соціалізації у кіберпросторі) молодого покоління представниками різних наук. Особливий інтерес для нас представляють дослідження соціальних педагогів (О. Білик, О. Кудашкіна, Н. Максимовська, Н. Потьомкіна, А. Рижанова, Н. Сергієнко, А. Тадаєва та ін.). Також заслуговують уваги наукові студії А. Абдель-Азім Мохамед (A. Abdel-Azim Mohamed), П. Валкенбурґа (P. Valkenburg), Дж. Кантора (J. Cantor), Д. Конроя (D. Conroy) та ін. щодо особливостей соціальної взаємодії юні у віртуальній реальності, негативним проявом якої дослідники вважають залежність від віртуальних соціальних мереж. Проте методологічні основи обґрунтування вітчизняних соціально-педагогічних програм профілактики залежності від віртуальних соціальних мереж досліджено недостатньо.

Метою статті – визначення та обґрунтування тенденцій соціально-педагогічного попередження залежності учнів старших класів від віртуальних соціальних мереж в умовах різних соціокультурних трансформацій сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати аналізу наукових праць сучасних філософів, культурологів, економістів (Е. Гідденс [3], М. Маклюєн [4], Е. та Х. Тоффлери [7], Ю. Харарі [12] та ін.) дають підстави зробити висновок про активне формування глобальної культури людства за допомогою засобів масової комунікації (ЗМК), перш за все Інтернету, який сприяє утворенню глобального інформаційного простору – віртуального, творцем та користувачем якого може бути кожна людина, кожний соціальний суб'єкт. Соціальна за природою людина прагне до самоактуалізації та самореалізації, долучаючись до існуючих та утворюючи нові соціальні спільноти, в тому числі і у віртуальному просторі через захоплення віртуальними соціальними мережами (ВСМ).

Отже, провідним фактором для формування демократичної глобальної культури людства є не стільки інформаційно-технологічні засоби (хоча їх роль і надзвичайно важлива), скільки нові глобальні цінності (міфи, за Ю. Харарі), які б сприяли консолідації та інтеграції людства на

добровільній основі. Погоджуємося з Ю. Харарі [12], який довів, що виживання та домінування на Землі Homo Sapiens зумовлено її здатністю долати обмеженість інших ссавців утворювати соціальні спільноти не більше 150 осіб. Ця здатність забезпечується можливістю людини генерувати-засвоювати цінності-міфи та поширювати їх через механізм соціального виховання – цілеспрямований (на відміну від стихійного) процес соціалізації, що зумовлює соціальну консолідованість та інтегрованість Homo Sapiens через розвиток її соціальності. За інформаційної доби, в умовах зростання глобальних проблем, вирішення яких можливо лише через об'єднання потенціалу всього людства, саме глобальна соціальність (що ґрунтується на інших різновидах соціальності: від сімейної, етнічної, громадянської та ін. до регіональної) уможливить нову якість та добробут культури інформаційної доби через глобальне соціальне виховання, не остання роль в якому належить інформаційно-комунікаційним технологіям (ІКТ), зокрема і ВСМ. На жаль, технології глобального соціального виховання у філогенезі відсутні.

Погоджуємося з А. Абдель-Азім Мохамед [9], яка, аналізуючи роботи Д. Бойд (D. Boyd) та Н. Еллісон (N. Ellison), наводить думку, що ВСМ є веб-сервісами, котрі дозволяють створювати загальнодоступний або напівпублічний профіль у певній системі за алгоритмом даного сервісу: формувати власний список користувачів, з якими вони мають спільні інтереси та захоплення; публікувати пости та описувати події із власного життя; спостерігати за користувачами даної мережі; обмінюватися медіафайлами (фото, відео, текст, аудіо та ін.); залучатися до масових челенджів та заходів тощо. Тобто ВСМ вперше у філогенезі надають можливість «кожному» презентувати себе та власне життя всьому людству, уникаючи різноманітні соціальні обмеження. Водночас, вони забезпечують «будь-кому» доступ до життя кожної людини, що користується соціальними мережами в Інтернеті. Отже, ВСМ, з одного боку, розширюють соціальні зв'язки людини, сприяючи підвищенню ефективності її соціалізації, а, з іншого боку, уможливають втручання та маніпулювання як індивідуальною, так і суспільною свідомістю. Візуально усі ВСМ різняться між собою і кожна компанія прагне впровадити власні інноваційні технічні засоби для спрощення алгоритму користування, для максимального захоплення користувачів. Щоправда, попри все, за суттю ВСМ – це Інтернет-спільнота, в якій люди взаємодіють, часто через вигадані

профілі («Я»-віртуальне, яке не збігається з «Я»-реальним), задля задоволення своїх, в першу чергу, соціальних потреб. Більше того, Інтернет-соціальні мережі, такі як Інстаграм, Фейсбук та ТікТок компанії Фейсбук – це типи віртуальних спільнот, які за останні кілька років набрали колосальної рекордної популярності серед населення в усьому світі. Узагальнені нами данні з сайту публічної статистики Фейсбук [11] свідчать про щорічне зростання кількості активних користувачів даної ВСМ на 10-15%. Прискорить це зростання, зрозуміло, поширення світом пандемії Covid-19, внаслідок якої визначальна частина соціального буття планети (освітня, професійна, політична, релігійна, культурно-дозвіллева тощо діяльності) переведена у віртуальний простір (дистанційне навчання, відеоконференції та ін.), більш того реальне соціальне спілкування примусово обмежується в більшості країн заради збереження здоров'я населення.

На наш погляд, для визначення вікових меж юнацтва ключовими є теорії Е. Еріксона [8], Л. Виготського [2] й сучасні напрацювання О. Бедлінського [1], які враховують «біологічне начало» (фізичні трансформації протягом життя) та соціальну ситуацію розвитку осіб юнацького віку. Відтак юнацький вік характеризується межами «ранньої юності 15-16 та дорослості 17-18 років». Узагальнюючи психологічні особливості 15-18 річних (детальніше див. у статті Н. Потьомкіної [5]) відмітимо, що цьому віку характерні фізіологічні (інтенсивні видозміни організму внаслідок загальної тенденції акселерації розвитку, що приводять до більш швидкого статевого дозрівання й наближеності до рівня сформованої дорослої людини в більш ранньому віці), психічні (становлення цілісного «Я-образу», розвиток рефлексії як усвідомленого процесу самопізнання, внутрішня позиція дорослого тощо) та соціальні (зміни ціннісних орієнтацій через свідоме засвоєння соціальних норм і правил взаємовідносин, прагнення бути в центрі подій суспільного життя та виступати активним членом соціуму, бути рушієм змін та перетворень тощо) трансформації.

Вплив інформаційного суспільства на соціалізацію юнацтва активно вивчається сучасними вченими: К. Лі та Д. Конроя [10], які акцентують увагу на появі якісно нових психологічних новоутворень в молоді інформаційної доби, а саме поширення «кліпового мислення», яке передбачає можливість індивіда швидко переключатися з одного візуального об'єкта на інший і мозаїчно збирати інформацію під час моніторингу сайтів й інтернет-платформ. Тобто, активніше розвиваються зони

головного мозку, пов'язані з «візуальним образом», а не зі «словом», як це було в попередній культурі. Ще одна природна особливість юнаків та дівчат – прагнення наслідувати кумирам – та масова інформатизація соціуму через домінування ІКТ активно сприяли тому, що юнь значну частину власного життя проживає опосередковано через Інтернет, який відкриває доступ до кіберпростору (пошукові системи, публічні чати, форуми і, головне, ВСМ). Зважаючи на це, погоджуємося з думкою європейських вчених П. Валкенбург та Дж. Кантор [13], що в сучасному інформаційному суспільстві особливо актуальним постає питання кіберсоціалізації молодого покоління, оскільки саме воно, виступаючи найбільш активним, вмотивованим дослідником і основним користувачем новітніх ІКТ, долучається до національного, європейського та глобального віртуального простору.

Виявляючи найпоширеніші Інтернет-соціальні мережі, популярний контент та види активності серед українських старшокласників, було проведено пілотне дослідження, з використанням авторського опитувальнику в електронному форматі на платформі Google-test. Опитувальник було оприлюднено у відкритому доступі на публічній сторінці в соціальній мережі Інстаграм та на стіні приватного акаунту. Протягом місяця добровільно в анонімному опитуванні, виявляючи соціальну активність, взяли участь 456 осіб українських старшокласників, серед яких дівчата (68,9%) та юнаки (31,1%) віком 15 – 18 років. На наш погляд, вартують уваги такі ключові узагальнення віртуального опитування старшокласників: 1) перші сходинки рейтингу популярних ВСМ займають Інстаграм (87,1%), ТікТок (61,8%) та Фейсбук (52,9%); 2) більшість користувачів (80,7%) проводять у ВСМ від 2 до 6 годин на день, перевіряють власну стрічку новин навіть під час прийому їжі (56,8%) та потайки під час уроків (11,4%); 3) 46,6% респондентів виказали нагальну потребу у фотофіксації та оприлюдненні цікавих подій із власного життя в соціальних мережах та 67% підтвердили, що не можуть обійтись без селфі у значимих місцях; 4) 67% респондентів надають перевагу розважальному контенту та 59,1% контенту, який містить мотивуючі пости та історії з життя людей, які досягли чогось визначного; 5) заслуговує уваги той факт, що лише 8% надають перевагу спілкуванню у віртуальному просторі, тоді як 37,5% – реальному та 53,4% зазначають, що однаково активно спілкуються в обох вимірах; 6) 80,7% стверджують, що використовують ВСМ аби

знайти інформацію стосовно навчання/майбутньої професії/тощо; 7) відповіді респондентів проілюстрували однакові показники щодо зацікавленості батьків віртуальним життям своїх дітей: 56,8% батьків періодично цікавляться мережевою активністю та обмінюються світлинами з дітьми, в той час, коли в середньому 30% батьків взагалі не зацікавлені у віртуальному житті своїх нащадків; 8) 73,9% заявили, що допомагають старшому поколінню освоювати технічні можливості Інтернету; 9) показовим видається факт, що 52,3% представляє свій аккаунт під власним ім'ям та з реальним фото 69,3%, при цьому аж 85,2% надають відкритий доступ до власної сторінки. Таким чином, навіть пілотне опитування соціально активної юні свідчить про незахищеність половини дітей від можливої агресії щодо них у віртуальному просторі, тим більш, що майже половина батьків (44%) не досить уважно ставляться до «життя» власних дітей у соціальних мережах. Як і їхні зарубіжні однолітки старшокласники порушують шкільну дисципліну, оскільки входять до ВСМ потайки навіть під час уроків для власної розваги. Особливо уважно слід ставитися і батькам, і в школі до тих старшокласників (8%), які надають перевагу віртуальному спілкуванню та уникають реального. Отже, профілактика залежності старшокласників від ВСМ є актуальною і для України.

Грунтуючись на вищевикладеному аналізі негативного впливу залежності від ВСМ на соціалізацію старшокласників та систематизованому зарубіжному досвіді профілактики Інтернет-залежності молоді теоретико-методологічні підвалини соціально-педагогічної профілактики залежності старшокласників від соціальних мереж, на наш погляд, слід покладатися на наступні загальні тенденції:

– багаторівневий підхід до запобігання залежності: глобальний, регіональний, суспільно-державний, освітній, родинний, особистісний рівні утворюють єдину систему профілактики. *Глобальний рівень* дасть змогу більшості землян усвідомити гостроту проблеми, яку людство, ще ніколи не вирішувало, а значить відсутні технології її розв'язання. Це потребує об'єднання зусиль «всіх» для попередження занепаду людяності нової генерації, збереження її інтелектуального та креативного потенціалу для розквіту глобальної культури людства. *Регіональний (наприклад, європейський) рівень* дасть змогу зважати, при розробці профілактичних програм, на соціокультурні особливості різних країн регіону, їх готовність до цієї профілактики, а, отже, забезпечити

взаємопідтримку, взаємодопомогу та обмін досвідом для підвищення ефективності профілактики залежності молоді від віртуальних соціальних мереж у регіоні, координуючи цю профілактику з іншими регіонами світу. *Суспільно-державний рівень* є традиційним для вирішення соціально-виховних проблем нової генерації, але за інформаційної доби він втратив ознаки вищого рівня. Отже, фахівці, при розробці суспільно-державних програм профілактики юні від віртуальної залежності, мають зважати на вимоги програм профілактики вищих рівнів – глобального та регіонального. За суспільно-державною профілактикою залишається відповідальність за її якість у країні, за її доступність кожному старшокласнику, за об'єднання зусиль всіх соціальних інститутів, закладів, громадськості та самих юнаків та дівчат для вирішення проблеми, за використання найсучасніших методів, форм, інноваційних засобів профілактики. Змінитися має ставлення до юні, не лише як до майбутнього власної країни, але й як до майбутнього регіону та глобального людства, інакше соціальна мобільність інформаційного суспільства може залишити державу без цього майбутнього. *Освітній рівень* забезпечує охоплення профілактикою кожного старшокласника, реалізуючи суспільно-державні профілактичні програми, з урахування місцевих соціокультурних, політико-економічних, інформаційно-технологічних тощо особливостей регіону країни та контингенту школярів. На освітньому рівні координується профілактична діяльність не лише внутрішньо шкільних структурних компонентів, але і зовнішньо шкільних, зокрема з сім'єю. *Родинний рівень* уможливорює застосування профілактики, як-то кажуть, «з молоком матері», тобто підсвідомо. Очевидно, це можливо стане з дітьми сьогоднішніх старшокласників за умови успішності сучасної профілактики. Отже, якість родинного рівня залежить від суспільно-державного та освітнього рівнів профілактики, від свідомого ставлення до проблеми самих батьків, які здобуваючи досвід такої профілактики на всіх попередніх рівнях для власних дітей, уможливають особистісний рівень профілактики. *Особистісний рівень* передбачає безпосередню профілактичну роботу зі старшокласником, зважаючи на його особливості (може проводитися на всіх попередніх рівнях), та самопрофілактику учня старших класів власної залежності від віртуальних соціальних мереж. Зрозуміло, що за соціально-виховною парадигмою, профілактична робота на всіх попередніх

рівнях спрямована на забезпечення найсприятливіших умов для самопрофілактики старшокласників;

– об'єднання зусиль фахівців соціального середовища (на внутрішньому та зовнішньому рівнях) школи та підготовка освітян, батьків, громадськості до профілактики залежності старшокласників від віртуальних соціальних мереж. У цьому виявляється специфіка соціально-педагогічного підходу до профілактики – створення сприятливого для профілактики соціального середовища, яке опосередковано підвищує ефективність цього запобігання. Об'єднання різних фахівців та підготовлених до профілактики освітян, батьків, громадськості уможлиблює створення координаційної групи та багатоаспектну профілактику;

– *духовний та креативний розвиток, вдосконалення інформаційної культури учнів старших класів як провідні напрями змісту безпосередньої профілактики залежності юні від віртуальних соціальних мереж.* Спираючись на тезу сучасних вчених, що віртуальний світ є похідним від реального, розуміємо, що спрямованість сучасної кіберкультури (у формуванні якої беруть активну участь старшокласники) залежить від ціннісних орієнтацій її творців. Отже, глобальна соціальність та регіональна соціальність, креативність у формуванні специфічних культур нових видів соціумів, допоможуть учням старших класів долати егоїзм громадянський, етнічний, сімейний, особистісний (зберігаючи та вдосконалюючи при цьому родинні, національні та громадянські цінності, розширюючи та поглиблюючи ідентифікацію власного «Я»), що значно знизить ризик маніпулювання свідомістю юні у віртуальному просторі. У той же час вдосконалення інформаційної культури та критичне мислення стануть захисним щитом від кібернетичного поневолення юних хлопців та дівчат. Зміст профілактики будується таким чином, щоб забезпечити гармонізацію «Я–реального» та «Я–віртуального» через розвиток віртуальної соціальності старшокласника, при цьому насичуючи останню цінностями глобальної культури людства;

– *стимулювання суб'єктності та творчості старшокласників у профілактиці їх залежності від віртуальних соціальних мереж.* Зважаючи на психовікову потребу юні в самоактуалізації та самореалізації, соціально-педагогічна профілактика має забезпечити активність хлопців та дівчат у вдосконаленні програм профілактики, у створенні профілактичного середовища як в школі, так і поза школою, у пошуку

інноваційних форм, методів та засобів запобігання залежності від віртуальних соціальних мереж, у впровадженні здобутого досвіду профілактики серед підлітків та людей похилого віку (аксіому Я. А. Коменського «бажаєш чомусь навчитись, навчи цьому іншого» ніхто не відміняв) тощо;

– *активне використання віртуальних засобів для соціально-педагогічної профілактики залежності старшокласників від віртуальних соціальних мереж.* Віртуальний простір є рідним для сучасного юнацтва, яке не уявляє своє життя без нього, отже, його засоби можуть бути найефективнішими в попередженні розвитку залежності. Організатори профілактики значно підвищують її ефективність, якщо сприймуть творчість юні щодо розробки нових віртуальних форм, урізноманітнення віртуальних засобів запобігання кіберзалежності. При використанні віртуальних засобів профілактики проблема полягає у подоланні страху та невпевненості дорослих, які руйнують їх авторитет як фахівців в очах юні;

– *урізноманітнення цікавих для старшокласників видів діяльності у реальній дійсності.* Інформаційне суспільство уможлиблює розширення виявлення притаманної старшокласникам активності від громадської діяльності з захисту власних прав, міжнародного туризму до закордонної соціальної допомоги тощо.

Таким чином, соціально-педагогічна профілактика залежності старшокласників від віртуальних соціальних мереж, побудована з врахуванням цих провідних тенденцій, дасть змогу зменшити вплив стихійних факторів кіберреальності (спамові повідомлення, шахрайсько-маніпулятивні методи впливу, сміттєва інформація, сумнівні угруповання, поширення фейкових новин, кібердомогання, протиправне використання персональних даних, фішинг, кібербулінг та ін.), з якими стикається старшокласник щодня, перебуваючи в віртуальних соціальних мережах, і підсилити позитивні можливості (дистанційне навчання, можливість доступу до найкращих галерей і бібліотек світу, популяризація української культури, міжкультурна взаємодія з представниками інших країн, прояви соціальної активності спрямовані на оволодіння майбутньою професією та додатковими навичками комунікації та ін.), які вони надають, з метою розвитку віртуальної соціальності юні, яка в подальшому сприяла б розквіту реальної соціальності, що, у свою чергу, відображає процес гармонізації соціального розвитку людини в сучасній соціальній педагогіці.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Становленню інформаційної цивілізації притаманні, крім іншого, такі процеси, як глобалізація, диджеталізація та кіберсоціалізація, які можуть загрожувати виживанню Homo Sapiens, якщо вчасно не розробити інноваційні технології соціального виховання людини, які б сприяли гармонізації її «Я-реального» й «Я – віртуального» та розвиткові нових видів соціальності особистості (інших соціальних суб'єктів) – глобальної, регіональної, а також віртуальної. Особливо це актуально для учнів старшої школи, яким найближчим часом відповідати за глобальну культуру людства. Проте саме старшокласники (перебуваючи переважно під впливом стихійної кіберсоціалізації) виявляють різноманітні Інтернет-залежності, зокрема від віртуальних соціальних мереж, реалізуючи психовікові потреби в самоствердженні, самоактуалізації, соціальній активності, наслідуванні кумирам тощо. Проведене емпіричне дослідження в Інтернеті щодо українських старшокласників підтвердило актуальність проблеми, яка хвилює наукову спільноту в світі. Крім цього, базуючись на попередньо систематизованому зарубіжному досвіді профілактики Інтернет-залежності молоді визначено тенденції соціально-педагогічної профілактики залежності старшокласників від віртуальних соціальних мереж: *багаторівневий підхід* (глобальний, регіональний, суспільно-державний, освітній, родинний, особистісний рівні утворюють єдину систему профілактики); *об'єднання зусиль фахівців соціального середовища* (школи та підготовка освітян, батьків, громадськості) до профілактики залежності старшокласників від віртуальних соціальних мереж; *безпосередньої профілактики залежності юні* від віртуальних соціальних мереж (духовний та креативний розвиток, вдосконалення інформаційної культури тощо); *стимулювання суб'єктності та творчості старшокласників* у профілактиці їх залежності від віртуальних соціальних мереж; *активне використання віртуальних засобів* для соціально-педагогічної профілактики залежності старшокласників від віртуальних соціальних мереж; *урізноманітнення цікавих* для учнів старшої школи видів діяльності у реальній дійсності.

Подальшим дослідженням даної проблеми є розробка та експериментальна перевірка системи соціально-педагогічної профілактики залежності старшокласників від віртуальних соціальних мереж в закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бедлінський О. І. (2011). Проблема періодизації підліткового віку в сучасному суспільстві / Бедлінський О. І. // Практична психологія та соціальна робота. №2, 2016. С. 49–54.
2. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. М. : Смысл; Эксмо, 2005. 1136 с.
3. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс [пер. с англ.]. М. : Весь Мир, 2004. 116 с.
4. Маклюэн М. Понимание Медиа: внешние расширения человека / М. Маклюэн. [пер. с англ. В. Николаева]. М. : КАНОН-пресс-Ц, 2003. 464 с.
5. Потьомкіна Н. З. Інтернет-залежність у юнацтва як об'єкт соціально-педагогічної профілактики / Потьомкіна Н. З. // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. №1(324), 2019. С.64 – 74.
6. Рижанова А.О., Потьомкіна Н.З. Зарубіжний досвід профілактики Інтернет-залежності молоді. Кропивницький, 2021
7. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Революционное богатство: как оно будет создано и как оно изменит нашу жизнь / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. М.: АСТ, 2008. 576 с.
8. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис [пер. с англ., общ. ред. и предисл. Толстых А. В.]. М. : Прогресс, 1996. 344 с.
9. Azza Abdel-Azim Mohamed (2010). Online Privacy Concerns Among Social Networks' Users. The Canadian Cross-cultural communication, 6(4), 74–89.
10. Christina, K. C. Lee & Denise M. Conroy. (2003). The internet: a consumer socialization agent for teenagers. Conference Proceedings Adelaide December 1-3, University of Auckland ANZMAC, 1708–1715.
11. Facebook. Investor Relations. [Online] Available: <https://investor.fb.com/investor-news/default.aspx>
12. Harari, Y. N. (2014). Sapiens: a brief history of humankind. London: Vintage Books.
13. Valkenburg, P. M. & Cantor, J. (2001). The development of a child into a consumer. Journal of Applied Developmental Psychology, 22, 61–72.

REFERENCES

1. Bedlinskyi, O. I. (2011). *Problema periodyzatsii pidlitkovoho viku v suchasnomu suspilstvi*. [The adolescence periodization problem in modern society]. Kyiv.
2. Vyigotskiy, L. S. (2005). *Psihologiya razvitiya cheloveka*. [Psychology of human development]. Moscow.
3. Giddens, A. (2000). *Svit vtikachiv: yak hlobalizatsiia zminiue nashe zhyttia*. [Runaway World: how globalization is reshaping our lives]. Routledge.
4. McLuhan, M. (2003). *Ponimanie Media: Vneshnie rasshireniya cheloveka (Nikolaeva, V. Trans.)* [Understanding Media: The extensions of man] (1st ed.). Moscow.
5. Potomkina, N. (2019). *Internet-zalezhnist u yunatstva yak obiekt sotsialno-pedahohichnoi*

profilaktyky. [Adolescentes' Internet addiction as socio-pedagogic prevention object]. Luhansk.

6. Ryzhanova, A. O., Potomkina, N.Z. (2021). *Zarubizhnyi dosvid profilaktyky Internet-zalezhnosti molodi*. [Foreign experience in the prevention of youth Internet dependence]. Kropyvnytskyi.

7. Toffler A. & Toffler H. (2008). *Revolutsionnoe bogatstvo: kak ono budet sozdano i kak ono izmenit nashu zhizn*. [Revolutionary Wealth: How it will be created and how it will change our lives]. Moscow.

8. Erikson, E. (1996). *Identichnost: yunost i krizis* (Tolstiyh, A. V. Trans.) [The Identity: youth and crisis]. Moscow.

9. Azza Abdel-Azim Mohamed (2010). *Problemy konfidentsiinosti v Interneti sered korystuvachiv sotsialnykh merezh*. [Online Privacy Concerns Among Social Networks' Users]. Canada.

10. Christina, K. C. Lee & Denise M. Conroy. (2003). *Internet: ahent sotsializatsii pidlitiv spozhyvachiv*. [The internet: a consumer socialization agent for teenagers]. Auckland.

11. *Facebook. Investor Relations*. [Online]. URL: <https://investor.fb.com/investor-news/default.aspx>

12. Harari, Y. N. (2014). *Sapiens: korotka istoriia liudstva*. [Sapiens: a brief history of humankind]. London.

13. Valkenburg, P. M., Cantor, J. (2001). *Rozvytok dytyny u spozhyvacha*. [The development of a child into a consumer]. Pittsburgh.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

РИЖАНОВА Алла Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Сумського педагогічного університету ім. А. С. Макаренка.

Наукові інтереси: соціальна педагогіка, соціальне виховання, соціально-педагогічна діяльність, інформаційне суспільство.

ПОТЬОМКІНА Нанулі Зурабівна – здобувач ступеня доктора філософії Харківської державної академії культури.

Наукові інтереси: соціальна педагогіка, соціально-педагогічна діяльність, «покоління Z», кіберсоціалізація, Інтернет-залежність.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

RYZHANOVA Alla Oleksandrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko.

Circle of scientific interests: social pedagogy, social education, socio-pedagogical activities, information society.

POTOMKINA Nanuli Zurabivna – PhD Student Specialization Social Pedagogy, Kharkiv State Academy of Culture.

Circle of scientific interests: social pedagogy, socio-pedagogical activity, «generation Z», cybersocialization, Internet addiction.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2021 р.

УДК 378. 4:78 (436)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-197-44-50

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>

e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

СИСТЕМА ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УГОРЩИНІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Глобалізація світової освітньої системи, інтеграція музичної освіти Угорщини до світового європейського простору вимагає узагальнення досвіду організації музичного виховання дітей і молоді в масових загальноосвітніх навчальних закладах. Система загальної музичної освіти учнів у школах Угорщини має сталі традиції, перевірені форми й методи роботи з опанування європейськими і світовими культурними цінностями. За такої ситуації обґрунтування змісту й організації музичної освіти учнів у школах Угорщини в

контексті європейських і світових тенденцій є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями, з-поміж яких: Т. Є. Кристопчук, Л. М. Масол, Г. Ю. Ніколаї, О. М. Олексюк, О. Я. Ростовський, А. А. Сбруєва, С. О. Сисоєва, Л. Л. Халецька, В. Ф. Черкасов, І. О. Ярмак, різною мірою досліджено та розкрито ті чи ті питання становлення й розвитку загальної музичної освіти в країнах Західної Європи.